

STRATÉGIA ROZVOJA SLOVENSKEHO KNIHOVNÍCTVA DO ROKU 2006 A SÚBORNÝ KATALÓG PERIODÍK

Súčasťou stratégie rozvoja slovenského knihovníctva do roku 2006, prijatej uznesením vlády č. 310 z 11. apríla 2001, bola v prvej časti tohto programového dokumentu orientovanej na informatizáciu a internetizáciu knižníc, zaradená aj úloha týkajúca sa súborných katalógov:

„Je potrebné iniciovať a finančne podporiť projekty na dobudovanie integrovaného knižnično-informačného systému Slovenskej republiky orientovaného na tvorbu a využívanie súborných katalógov, súborov autorít, online prístupu do súborných a lokálnych katalógov a ďalších služieb verejnosti. Projekty musia zohľadňovať príslušné štandardy a odporúčania, otvorenú sieťovú, hardvérovú a softvérovú platformu, kooperatívnosť a otvorenosť.“

Priority jednotlivých knižníc, vychádzajúce sčasti aj z ich vlastnej pripravenosti, sú tieto:

Slovenská národná knižnica v Martine – gestor súborného katalógu kníh súborov autorít, národného bibliografického systému a súčasnej i retrospektívnej Slovenskej národnej bibliografie, Univerzitná knižnica v Bratislave – gestor súborného katalógu periodík.“

(Strategická úloha č. 1: Informatizácia a internetizácia knižníc)

K naplneniu tejto úlohy Univerzitnej knižnice v Bratislave smeroval projekt „**Dobudovanie systému súborného katalógu knižníc – časť periodiká ako integrálnej súčasti národného knižničného systému SR**“, pripravený roku 2001¹ a riešený roku 2002. Projekt nadviazal na základy položené československým projektom CASLIN a na činnosť Univerzitnej knižnice v Bratislave pri tvorbe

1 Súborný katalóg knižníc SR - periodiká : projekt dobudovania systému súborného katalógu knižníc - časť periodiká - ako integrálnej súčasti národného knižničného systému SR. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2001. - 20 s. - (Open Library Program 2001 - Nadácia otvorenej spoločnosti)

súborných katalógov, ktorú Univerzitná knižnica vykonáva po dlhé desaťročia.²

Predložené riešenie získalo grant Nadácie otvorenej spoločnosti v Bratislave a Inštitútu otvorenej spoločnosti v Budapešti v celkovej výške 81,195 USD. Jeho realizácia a čerpanie prostriedkov boli pravidelne vyhodnocované a výsledky spolu s finančnou správou boli predložené vo februári 2003 sponzorovi a MK SR. Pripravené riešenie, inšpirované modelmi súborných katalógov v okolitých krajinách, získalo ocenenie medzinárodnej konferencie INFORUM v Prahe ako významný knižnično-informačný čin roku 2002. Výsledky boli prezentované aj v medzinárodnom meradle.³

V realizačnej fáze projektu prešiel systém súborného katalógu celkovou inováciou a bol lokalizovaný do novej verzie systému ALEPH 500 na samostatnom serveri SUN 450. Optimálne sa vyriešila interná architektúra systému, bibliografických záznamov i lokačných údajov, systém registrov a selekčných možností spolu s prezentáciou dát. Zachoval sa centralizovaný model súborného katalógu s fyzicky existujúcou databázou, ktorý dovoľuje vyhovujúco a jednotne riešiť problémy spojené so spracúvaním periodík ako komplikovaného typu dokumentov. Prvýkrát v histórii slovenských knižníc sa rozvinula kooperatívna katalogizácia. Knižnice dostali možnosť vytvárať i preberať údaje z katalógu a vytvárať na ich báze vlastné lokálne katalógy periodík priamo zo systému, ale aj jednorazovo, čo využili najmä akademické knižnice i výskumné ústavy. Súčasťou riešenia projektu bola aj база národnej agentúry ISSN, funkciu ktorej vykonáva Univerzitná knižnica. Úlohy centrálnej redakcie súborného katalógu periodík i adresára knižníc zabezpečuje odbor súborných katalógov Univerzitnej knižnice.

Cieľ projektu, dobudovať programové a technické prostredie pre prevádzku systému súborného katalógu periodík a vytvoriť predpoklady na zapojenie knižníc do kooperatívnej katalogizácie, bol dosiahnutý. Výsledok bol dostatočne optimálny pre zapojenie knižníc pracujúcich v systéme ALEPH do online spolupráce a plne sa využila implementácia systému ALEPH vo viacerých knižniciach SR. Riešil sa aj problém práce v heterogénnom automatizovanom prostredí. Pripravila sa technológia práce pri prepojení systémov ALEPH a Rapid Library. To umožnilo aktívnu spoluprácu ďalších knižníc na tvorbe bázy SKP. Knižnice s inými systémami, resp. bez automatizovaných systémov, dostali mož-

2 V rokoch 1965-2000 podľa vyhl. č. 110/1965 Zb. o evidencii zahraničnej literatúry ; od roku 2000 podľa par. 7, bod 6e zákona č.183/2000 Zz.

3 The Slovak union catalogue for serials / Lýdia Sedláčková, Alojz Androvič. - In: Union catalogs at the crossroad. - ISBN 3-937816. - Hamburg : Hamburg University Press. - 2004, s. 205-224

nosť spolupracovať prostredníctvom katalogizačného klienta systému ALEPH.

Realizácia projektu dovolila :

- vytvoriť kooperačný systém SKP ako integrálnu súčasť národného knižničného systému,
- vytvoriť predpoklady na aktívne zapojenie knižníc do tvorby súborného katalógu,
- akcelerovať automatizované spracovanie zbierok periodík v knižniciach SR,
- prehĺbiť úroveň štandardizácie a uplatňovania medzinárodných pravidiel v knižniciach SR,
- rozvíjať znalosti pracovníkov knižníc, osvojovanie si medzinárodných noriem a pravidiel a zvyšovať úroveň spracovania dokumentov,
- používateľom efektívnejšie vyhľadávať údaje o periodikách vo fondoch knižníc SR,
- zjednodušovať procesy medziknižničnej výpožičnej služby,
- intenzifikovať využívanie knižničných fondov.

Do kooperatívnej online katalogizácie v súbornom katalógu periodík sa od roku 2003 v rôznej miere zapája celkom 11 knižníc :

- Štátna vedecká knižnica Košice,
- Univerzitná knižnica Technickej univerzity, Košice,
- Univerzitná knižnica Prešovskej univerzity v Prešove,
- Univerzitná knižnica UPJŠ Košice,
- Ústredná knižnica SAV v Bratislave,
- Slovenská lekárska knižnica v Bratislave,
- Centrum VTI SR v Bratislave,
- Slovenská ekonomická knižnica EU v Bratislave,
- Slovenská poľnohospodárska knižnica v Nitre,
- Slovenská lesnícka a drevárska knižnica pri TU Zvolen,
- Univerzitná knižnica v Bratislave.

Okrem toho Univerzitná knižnica v Bratislave pravidelne ročne získava a spracúva údaje o fonde periodík z ďalších cca 200 knižníc SR rôzneho typu. Celkový rozsah bázy súborného katalógu periodík, závislý

od objemu získavaných seriálov do fondov knižníc, vzrástol v prvom polroku 2006 na vyše 47 000 záznamov. Ročný prírastok záznamov kolíše od 2 do viac ako 4 tisíc záznamov. Katalóg obsahuje záznamy o vedeckých, odborných, populárno-náučných časopisoch, ročenkách, zborníkoch, novinách a iných periodických dokumentoch v tlačenej, zvukovej, mikrofišovej i elektronickej forme. V spolupráci s knižnicami sa rozbehlo aj retrospektívne spracovanie fondov periodík.

Prácu v katalógu a vyhľadávanie používateľom uľahčuje prístup k údajom podľa mnohých selekčných hľadísk: názvu, ISSN, vydavateľa, korporácie zodpovednej za obsah periodika, rokov vydania, názvov edícií, kódov krajín, znakov Medzinárodného desatinného triedenia, predmetových hesiel, ktoré sú v spracúvaní záznamov aplikované do roku 2005 a postupne aj spätne dopĺňané, podľa sigiel inštitúcií i jednotlivých slov. Využívanie online súborného katalógu periodík zo strany používateľov dosahuje v priemere 5 tisíc vstupov za mesiac.

V priebehu hodnoteného obdobia Univerzitná knižnica v Bratislave spravovala a aktualizovala systém lokačných značiek (sigiel) inštitúcií, ktorý je súčasťou bázy adresára knižníc. Komplementárna báza Adresár knižníc sa aktualizuje priebežne v nadväznosti na získavanie údajov z inštitúcií. Pripravené riešenie prepojenia záznamov periodík s údajmi o inštitúciách významne napomohlo širšiemu využívaniu súborného katalógu. Používatelia majú zabezpečený plynulý prechod do online katalógov účastníckych knižníc, na mailový alebo telefonický kontakt. Poskytovanie informácií dopĺňa informačná služba odboru súborných katalógov prostredníctvom e-mailovej pošty, telefonických i osobných kontaktov.

V systéme súborného katalógu periodík sa uplatňujú základné princípy – kontinuita a otvorenosť. Princíp kontinuity sa logicky naplnil nadväznosťou na súborný katalóg periodík budovaný po desaťročia. Systém súborného katalógu bol v hodnotenom období otvorený pre spoluprácu so všetkými knižnicami SR i ČR i s inými podobnými systémami. Spolupráca s českými knižnicami pozitívne ovplyvnila rozvoj celého systému. Systém SKP bol na začiatku nového tisícročia aj súčasťou v informačných službách intenzívne využívaného spoločného slovensko-nemeckého súborného katalógu JASON, prepojeného na medzinárodnú bibliografickú bázu JADE, s možnosťou elektronického objednávanie článkov z nemeckých i vybraných slovenských knižníc.

Počet knižníc SR zúčastňujúcich sa na tvorbe súborného katalógu sa priebežne mení v závislosti od vzniku nových a zániku existujúcich knižníc a inštitúcií. V poslednom období sledujeme trend rušenia knižníc (výskumné ústavy, zdravotnícke inštitúcie, podniky). Ročne tento počet činí do 5 až 15 knižníc (r. 2004 – 17 knižníc, r. 2005 – 5 knižníc,

v prvom polroku 2006 – 6 knižníc), najmä menších, ale dlhé roky budovaných knižníc najrôznejšieho typu s kvalitným a často i historickými fondami periodík, ktoré sa pre knižničný systém SR a jeho používateľov nenávratne strácajú.

Otázky a problémy súborného katalógu, implementácie nových formátov, pravidiel a postupov v súbornom katalógu periodík sa riešili na platforme koordinačnej skupiny pre súborný katalóg periodík, zloženej z reprezentantov vedeckých a akademických knižníc. Pravidelne sa vyhodnocovali aj najaktívnejšie knižnice v kooperatívnej katalogizácii v súbornom katalógu periodík.

Školiteľské aktivity súvisiace so súborným katalógom periodík a katalogizáciou a spracovaním seriálov boli sústredené na prácu v systéme ALEPH, bibliografický formát UNIMARC a jeho aktualizáciu, na osvojenie si anglo-amerických katalogizačných pravidiel AACR2 pri spracúvaní seriálov, na nové medzinárodné odporúčanie pre bibliografické spracovanie periodík ISBD (CR) a zmeny v klasifikačnom systéme MDT. Prispeli k zvýšeniu pripravenosti knihovníkov a knižníc na praktické využívanie medzinárodných štandardov a pravidiel. Súčasťou týchto aktivít bolo aj vydávanie metodických materiálov a príručiek pre spolupracujúce inštitúcie.

Od konca roku 2005 Univerzitná knižnica participuje na riešení prechodu súborného katalógu periodík a komplementárnej bázy adresára knižníc do prostredia systému Virtua, spravovaného Slovenskou národnou knižnicou v Martine, na základe dohody oboch inštitúcií. Koncom roka 2005 a začiatkom roka 2006 boli vypracované materiály venované špecifikácii dát a konverzii oboch báz do formátu MARC 21 a systému Virtua. Spoločne so Slovenskou národnou knižnicou v Martine bol pripravený harmonogram prác na prevode súborného katalógu periodík a adresára knižníc do systému Virtua, opakovane vykonané konverzie údajov, ich doladovanie a nastavované základné parametre pre prácu súborného katalógu periodík v systéme Virtua. Súborný katalóg periodík bude lokalizovaný v samostatnej báze clas 02 tohto systému. Bude naďalej fungovať ako súborný katalóg bez toho, aby nahrádzal funkcie lokálnych katalógov periodík. V druhom polroku 2006 by mala byť konverzia bibliografických záznamov súborného katalógu doplnená o riešenie holdingových informácií a adresára knižníc tak, aby sa v systéme Virtua dosiahla obdoba súčasného riešenia v systéme ALEPH.

Semináre a školenia:

- UNIMARC party – pravidelne usporadúvané v rokoch 2000-2003,
- Spracovanie elektronických časopisov v UNIMARCu - 22. marec 2001,

- Elektronické zdroje a čo s nimi – v spolupráci so SIDK Zvolen – 21. máj 2001,
- Serials day - 17. september 2002,
- Kooperatívna katalogizácia v súbornom katalógu periodík. Tvorba záznamu periodika v súbornom katalógu. Bratislava, 27. február 2003, Košice 6. marec 2003,
- MARC 21 a seriály úvod do problematiky bibliografického spracovania seriálov vo formáte MARC 21 v súbornom katalógu periodík, Bratislava, jún 2005, Košice – november 2005.

Príručky:

- Tvorba záznamu v súbornom katalógu periodík /zost. Lýdia Sedláčková. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2002. - 73 s., 3 príl.,
- Príručka pre prácu s klientom ALEPH 500 verzia 14.2 / zost. Jana Jelínková. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2002. - 26 s.
- Záznam periodika v súbornom katalógu periodík : príručka / zost. Lýdia Sedláčková. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2003. - 95 s. (Metodika)
- Katalogizácia periodika vo formáte MARC21 / zost. L. Sedláčková – H. Vildnerová – T. Kišová. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2005 . - 153 s.
- Medzinárodné desatinné triedenie : výber znakov MDT na klasifikáciu v súbornom katalógu periodík /zost. Hana Vildnerová. - Bratislava : Univerzitná knižnica 2002. - 67 s.
- Medzinárodné desatinné triedenie : aktualizácia vybraných znakov MDT pre súborný katalóg /zost. Lýdia Sedláčková, Hana Vildnerová, Eva Filipová. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2004.- 74 s.
- Medzinárodné desatinné triedenie : vybrané znaky MDT pre súborný katalóg periodík. Verzia 2004. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2006. – *v štádiu dokončovania*

Adresáre:

- Adresár knižníc a informačných inštitúcií SR / zost. Lýdia Sedláčková a Ľubica Bednárová. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2001. - 257 s.
- Sigly v súbornom katalógu knižníc SR / zost. Lýdia Sedláčková. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2002. - 149 s.
- Adresár knižníc a informačných inštitúcií SR / zost. L. Sedláčková, Ľ. Bednárová, E. Filipová
- Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2005. - 154 s.

Vyhodnotenie najaktívnejších účastníkov kooperatívnej katalogizácie v súbornom katalógu periodík:

Rok 2003 - Ústredná knižnica SAV, Bratislava

Rok 2004 - Slovenská ekonomická knižnica pri Ekonomickej univerzite, Bratislava

Rok 2005 - Štátna vedecká knižnica, Košice

PhDr. Lýdia Sedláčková

DEJINY KNIŽNEJ KULTÚRY V DIPLOMOVÝCH PRÁČACH

Univerzitná knižnica v Bratislave (UKB) disponuje rozsiahlymi a hodnotnými fondami starých tlačí, ktorých spracovanie, výskum a prezentácia patrí k prioritným úlohám. Táto bohatá pramenná báza poskytuje rôznorodé možnosti v oblasti výskumu dejín knižnej kultúry.

Záujem a vzťah mladej generácie k spomínanej problematike a celkovo k histórii dokladujú aj tu prezentované diplomové práce, ktoré boli obhájené v júni 2006 na Katedre Knižničnej a informačnej vedy FF UK v Bratislave. Autorky sú absolventkami špecializácie historické knižničné fondy, ktorá pripravuje odborný dorast pre spracovanie starých tlačí, bibliografické výskumy, prípravu databáz a projektov, ako aj pre výskum dejín knižnej kultúry a prezentáciu jeho výsledkov na odborných fórach. Tieto tri príspevky obsahujú hlavnú líniu výskumov a ich výsledkov v komprimovanej podobe.

Témy diplomových prác Michaely Mikušovej a Lívie Kurucovej boli zadané na spracovanie kabinetom retrospektívnej bibliografie UKB. Ich obsah je priamo orientovaný na fondy našej knižnice a analýzu ich špecifickej časti.

Ich súčasťou, ktorú treba vyzdvihnúť, sú kvalitne pripravené bibliografické súpisy predmetných tlačí.

Tretia diplomová práca, ktorej autorkou je Petronela Bulková, je zameraná širšie, jej obsah sa priamo netýka fondov UKB, ale pri spracovaní témy sa stali dôležitou pomôckou a nástrojom úspešného spracovania témy, ktorá bola ocenená rektorom Univerzity Komenského v Bratislave.

Mgr. Miriam Poriezoová